# अहिंसा परमो धर्मः

लेखक

સ્વ. ભીપનરાય હુકુમતરાય ઠાકોર.

*Mercy is a universal religion.*

પ્રકાશક
(જીવદયા પ્રબોધક મંડળ તરફથી)
છોટુભાઈ દાજીભાઈ દેસાઈ
અંબાજી રોડ, સુરત.

શના
એવી
કોઈ
જેણે
કરી.

## સમર્પણ

પ્રાણીમાત્રના હૃદયમાં દયા[illegible] એવી અંશ પ્રજ્વલિત છે. એ અંશ જ્યા[illegible] સત્ય સ્વરૂપમાં સમજનાર અને વિષે[illegible] ઇચ્છનાર મહાનુભાવોને આ [illegible]ક, પુસ્તક સપ્રેમ સમર્પણ

"શારદા વિહાર"
અંબાજી રોડ, સુરત

# हिंसा प्रथमो धर्म.

અ  સંસ્કૃત ભાષામા अहिंसा प्रथमो धर्म
વાક્ય વપરાય છે તેને ગુજરાતી ભાષામાં
"દયા ધર્મકા મૂળ હે" એમ કહેવામા આવે
છે એ વાક્યથી એમ માલમ પડે છે કે "દયા"
ધર્મમા મૂળ છે યા તો "દયા" એજ મૂળ
છે. ધર્મ એટલે નિયમ જે નિયમ સર્વ
માર્ગ, સંપ્રદાય, કોમ--જાત-વર્ણ-તથા દેશો-
મ સામાન્ય રીતે ચલણમા હોય, કોઇ માર્ગ
સંપ્રદાય, કોમ, વગેરેને બાધ કરતા નહી હોય
તથા અબાધિતપણે સર્વ સ્વિકારતા હોય તેજ
નિયમ યાને ધર્મ સનાતન ધર્મ યાને મૂળ ધર્મ
કહી શકાય. હવે "દયા ધર્મકા મૂળ હે" એ
સર્વ કોમ-પક્ષ-જાત-તથા દેશમા સામાન્ય છે
કે કેમ તે વિષે આપણે પદ્ધતિસર ઉચ્ચ ભૂમિ
કાથી નીચલી ભૂમિકાપર ઉતરી જોતાં જઇએ.

દરેક ધર્મ-માર્ગ, સપ્રદાય, તથા ના
મનુષ્યો આ સૃષ્ટિકર્ત્તાને દયાળુ, કૃપાળુ ની
ઉપમા આપે છે આ સૃષ્ટિના વિષે એવો ઇ
ધર્મ-માર્ગ-સપ્રદાય-વગેરે નહીં હોય કે ને
ઈશ્વરને અકૃપાળુ અથવા કૃતઘ્ના કહ્યો શે.
આપણા ધર્મ પુસ્તકોમા ઇશ્વર કૃપાળુ છે એ વી
ઉપમા આપેલી છે એક સામાન્ય મનુષ્ય જ્યા
આ સૃષ્ટિની રચના તથા તેના સૌદર્યપણા વિષે
વિચાર કરેછે તો તુરત ઇશ્વરની કૃપાળુ ભાવના
વિષે તેનુ મન નિશ્ચય ઉપર આવે છે, અને
વાક્ય સત્ય છે એમ તેનુ મન કબુલ કરે છે.

આ સૃષ્ટિના વિષે ઉત્પન્ન થયલી વ્યક્તિઓમાં
સૂર્ય એ એક વ્યક્તિ છે, અને તે મૂળ વ્યક્તિ
છે. એને જે ધર્મ સોપાયલો છે, તે ધર્મ બરોબર
પાળે છે, કેટલાક અજ્ઞ યાને મૂર્ખ પુરૂષો એની
સન્મુખ દીર્ઘ યા લઘુશંકા કરે છે, કેટલાકો તેના
સામે ધૂળ ઉરાડે છે, અગર એવા દુષ્કૃત્યો

કરે છે તોપણ સૂર્ય પોતાના ધર્મમાંથી ચલિત થતો નથી. આવા કૃતઘ્ની પુરૂષોના કૃત્ય જોઇ તેમને પોતાનો ઓછો પ્રકાશ તથા બીજાને વધારે આપી ભિન્નતા બતાવતો નથી. પોતાના પ્રકાશે કરી દરેક મનુષ્ય તથા પ્રાણી ગમે તેવાં આચરણ કરતો હોય તોપણ તેને તથા વનસ્પતિ વગેરેને એતો આબાદ કરે છે. આ સૃષ્ટિના જીવો થતી કૃતઘ્નતા તરફ લક્ષ આપી ભિન્નતા ઉત્પન્ન કરી એક ક્ષણવાર જો સૂર્ય પોતાનુ તેજ આકર્ષી લે તો આ સૃષ્ટિ ઉપર વસનાર તમામ મનુષ્ય પ્રાણી તથા વનસ્પતિ વગેરે પ્રાણ રહિત થઇ જાય. એમ નહીં કરતા સૂર્ય પોતાના ધર્મ પ્રમાણે આપણા ઉપર પોતાની દયાની ભાવના નિરંતર પ્રેરતો રહે છે.

કેટલાક જીવો જેઓ નિર્વાણપદ યાને જીવન મુક્ત અવસ્થાના દ્વાર નજદીક પ્હોચી ગયેલા છે. જેઓના પગલાંના અવાજો સાંભળી

તે દ્વાર આપોઆપ ખુલવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે, જે સ્થાનમાં રહેલી પરમશાંતિ આવા જીવોને પોતામાં એકમેક કરી લેવા તત્પર થઇ રહી છે તેમાં જઇ અખંડ શાંતિનું સુખ ભોગવવાની ઇચ્છા નહી ધરાવતાં તથા તેમાં વિશેષ આનંદ નહીં માનતા આપણા જેવા અજ્ઞાનમાં અથડાતા જીવો પોતે જે દશાએ પ્હોચ્યા છે તે દશાએ આવે ત્યાં સુધી પોતાની શુભ પ્રેરણાને ફેંકતા રહી અથવા જરૂર પડે દેહ ધારણ કરી ઉપદેશ કરવાનુ કામ તેઓ માથે વ્હોરી લે છે. આ જે તેમની શુભ પ્રેરણા તથા ઉપદેશ કરવાનું કામ એજ દયાની પૂર્ણ લાગણી છે, એવી લાગણી ધરાવતા જીવોને દયાસિંધુ મહાત્માઓ કહેવામા આવે છે.

આપણા મનુષ્ય જાતિના મન ઘણાં અનિશ્ચિત તથા વેહેમી હોય છે. શાસ્ત્રના વચનો ઉપર બરાબર શ્રદ્ધા નહીં હોવાથી ભરોસો

બેસતો નથી. પણ એવા દયાસિંધુ મહાત્માઓ દેહધારણ કરી આપણ મનુષ્ય ઉપર દયા કરે છે કે કેમ તેનો કોઇ પ્રત્યક્ષ દાખલો લઇશું તો શંકાનુ નિવારણ થઇ શકશે ખરૂ.

પર્વે ત્રેતાયુગમા આયોધ્યા નગરી વિષે રાજ્ય ચલાવનાર દશરથરાજાને ઘેર શ્રીરામ ચંદ્રજીએ જન્મ ધારણ કર્યો હતો. પોતાના બાપના સ્વર્ગવાસ થયા પછી લાબા કાળ સુધી રાજ્યપદ ભોગવી જે કારણ સારૂ દેહ ધારણ કર્યો હતો તે કાર્ય પરિપૂર્ણ કરી તથા દુષ્ટોનો સંહાર કરી સ્વધામ પધારવાનો તેમણે વિચાર કર્યો. વશિષ્ટ મુનિને બોલાવી પોતાના પુત્રોની સંભાળ લેવા વિનતિ કરી, પોતાના નગર લોક સાથે સ્વધામ પધારવાની તેમને પોતાની ઇચ્છા દર્શાવી. વશિષ્ટ મુનિને આ વિચારથી ક્ષોભ થયો ખરો, પણ પછીથી પોતે પોતાની સમતિ આપી. નગરના સર્વ લોકને ઢંઢેરાથી ખબર

ફરી કે આવતી કાલે શ્રી રામચંદ્રજી સ્વધામ પધારવાના છે જેમને ઇચ્છા હોય તેમણે પોતાની પ્રિયવસ્તુ સહિત તૈયાર થવુ. આ ખબર થતા નગરના સર્વ લોકમા આનંદ આનંદ થઇ રહ્યો અને નગરવાસીઓએ તૈયારી કરવા માડી. બીજે દીવસે પ્રાત કાળ થતા શ્રી રામચંદ્રજી પોતાના નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મથી ફારગત થઇ પોતાના નાના ભાઇઓ સુમત આદિ પ્રધાનો સહીત બહાર નિકળ્યા રસ્તે ચાલતા ઘેર ઘેર ખબર આપતા આગળ ચાલ્યા ગામના લોકો જાણે યાત્રા કરવા જતા હોય તેમ ટોળેટોળા તેમની પાછળ ચાલ્યા તેઓ સરયુ નદીના કીનારે આવી પહોંચ્યા. શ્રી રામચંદ્રજી સ્નાન કરી બહાર નિકળ્યા પછી ગામ લોકોને આજ્ઞા કરી કે જેમને મારી સાથે આવવું હોય તેમણે પોતાના વસ્ત્ર સહીત સ્નાન કરવુ, સ્નાન કરતા તેમના શરીર દિવ્યરૂપ બની

રહ્યાં. આકાશ માર્ગે વિમાન આવી પહોંચ્યા. વિમાનમા નગરવાસીઓ બેઠા. શ્રી રામચદ્રજીએ પોતાના એક દૂતને આજ્ઞા કરી કે નગરને વિષે તપાસ કરો કે કોઇ પણ પ્રાણી અગર મનુષ્ય રહી ગયુ હોય નહી. દૂત ગામ વિષે જઇ જુવે છે તો એક શ્વાન જેનુ મગજ કીડા પડ્વાથી સડી ગયલુ તથા અતિશય પીડાથી દુઃખિત થતો પડેલો જોયો એ શ્વાનને ખાટલી જેવું બનાવી તે ઉપર બેસાડી રામચંદ્રજીની સન્મુખ લાવ્યો. આજ્ઞા થતા તેને સરયુ નદીમા નાખ્યો જળનો સ્પર્શ થતા તે શ્વાન તથા કીડાઓ એક દિવ્ય રૂપ બની ગયા. શ્રી રામચંદ્રજીની સન્મુખ તે શ્વાનનુ દિવ્ય રૂપ ખડુ રહી પ્રાર્થના કરે છે. શ્રી રામચદ્રજી તેની આ શ્વાન સ્થિતિનુ કારણ પુછે છે એ ઉપરથા તે બોલ્યો કે પૂર્વ જન્મે હું શુદ્ર જાતિમા જન્મ્યો હતો વિદ્યાભ્યાસ ઘણો પ્રાપ્ત કર્યો. મારા વર્ગમા

મારા સમાન કોઇ વિદ્વાન હતુ નહી. મને
એથી ઘણો મદ ભરાયો હુ દંભી બન્યો.
સાધુનો વેશ ધારણ કર્યો દરેક ધર્મ ખોટો છે
એવુ પ્રતિપાદન કરવા વાદ વિવાદ કરતા
અનેક શિષ્યોને મારા પંથમા એકઠા કર્યા એ
શિષ્યોએ મારી ઘણી સેવા કરી, એ શિષ્યોએ
મને ઘણુજ ધન આપ્યુ મને સારા સારા
ભોજન જમાડયા કોઇપણ પ્રકારે તેઓએ
મારી સેવા કરવામા ન્યૂનતા બતાવી નહીં.
મારા શિષ્યો પણ મારા જેવા આત્મજ્ઞાન
રહિત થઈ સર્વ ધર્મના નિંદકરૂપ બન્યા. મારો
દેહ છુટતા હુ શ્વાન ધર્મને પ્રાપ્ત થયો. મારા
શિષ્યોની આટલી બધી સેવા છતા તેમનુ
કલ્યાણ હુ કરી શકયો નહી, જેથી તેઓ
કીડારૂપ થઇ મારા માથામા પ્રવેશ કરી મારૂ
લોહી ચુસી ચુસી મને દુ ખી દુ ખી કરી મુકયો.
એ પીડામાથી આપે મને તથા મારા શિષ્યોને

મુક્ત કર્યા છે. હે ! દીન બન્ધુ, કરૂણાનિધિ, આપે મારા ઉપર ઘણોજ ઉપકાર કર્યો છે. —આટલુ બોલી વિમાન હાજર હતું, તેમા તે શ્વાન તથા તે કીડા દિવ્ય રૂપે પ્રવેશ કરે છે. જે દેવતાઓએ સુગ્રીવ આદિક વાનર દેહ ધારણ કર્યા હતા, તેઓ સરયુ નદીમા સ્નાન કરતાં મૂળરૂપે બની ગયા લક્ષ્મણ, ભરત, શત્રુઘ્ન સ્નાન કરવાથી તેઓમા લક્ષ્મણ શહસ્ત્રફેણુવાળા શેષનાગ રૂપ, ભરતજી શંખ રૂપ (પાંચ જન્ય ) તથા શત્રુઘ્ન ચક્ર રૂપ (સુદર્શન) બની ગયા શ્રીરામચંદ્રજી શંખ ચક્ર ધારણ કરી ગરૂડજી ઉપર બેસવા કરે છે એટલામા પૃથ્વીમાથી જાનકીજી પ્રગટ થયા તેમને પોતાના વામાંગે બેસાડી પોતે ગરૂડના વાહન ઉપર આરૂઢ થઇ ફુલની વૃષ્ટિ તથા દુંદુભિના નાદ થતા નગરવાસીઓને સાથે લઇ સ્વધામ પધાર્યા.

હાલના જગતના વિષે ઘણા માર્ગો, સંપ્રદાયો તથા પંથો ચાલે છે દરેક માર્ગ સંપ્રદાય તથા પંથના કોઇ કોઇ પણ અધિષ્ઠાતા હોય છે તેમાના બધા નહી પણ ઘણે ભાગે તેના ઉપદેશકો, આચાર્યો તથા ભક્ત જનો જેમા દયાનો વિકાસ સારો પ્રસરેલો હોય છે,. તેઓ જેટલે અંશે પોતાનુ જ્ઞાન હોય છે તે અંશ સુધીનો બોધ પોતાના અનુયાયીઓને સમયે સમયે આપતા રહે છે ઉપર કહી ગયેલા પેલા શ્વાનની માફક બીજા માર્ગની નિંદા કરતા નથી જન કલ્યાણ અર્થે પોતાના તન તથા મનનો ભાગ આપી અજ્ઞાન મનુષ્યને બોધ કરે છે. પૂર્વે થઇ ગયેલા સત્ય પુરૂષોના તથા સાધ્વી સ્ત્રીઓના ચરિત્ર સમજાવે છે, શાસ્ત્રના નીતિ વચનનો ઉપદેશ કરે છે, ભક્ત જનોના બનાવેલા આધ્યાત્મિક અથવા સરળ પદો સંભળાવે છે, અવળા માર્ગે વળતા મનને તે તરફ

જતા અટકાવી સત્ય માર્ગ તરફ વાળવા પ્રયત્ન કરે છે. આવા ઉપદેશકો, આચાર્યો તથા ભક્ત-જનો આ દેહ છોડ્યા પછી જે મંડળમા પ્રવેશ કરે છે ત્યાથી પોતાની દયારૂપી પ્રેરણાએ કરી આ ભૂમંડળ ઉપર સર્વની સાથે એકઠા મળી પૂર્વની માફક પોતાનો કારભાર ચલાવે છે, પછી દેવતાઓની મદદથી પોતાના પુનર્જન્મની તૈયારી કરી એક બીજાના સમાગમમા આવે તેવા સ્થાનોમા જન્મ ધારણ કરે છે. એ પ્રમાણે ધર્મકાર્ય કેટલાક જન્મ થતા થતા, તેમા જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થતા થતા એ સઘળા મંડળો એક થઈ જેમ શ્રીરામચંદ્રજી પોતાના નગરમા સર્વ નરનારી પશુ પંખી વગેરેને પોતાની સાથે વિમાનમા સ્વધામ લઈ ગયા તે પ્રમાણે આવા મંડળો સ્વધામ યાને આખરના ધામે પ્હોંચે છે.

જે પુરૂષો ધનવાન હોય છે, જેમનામાં આ દયાનો ભાવ પ્રગટયો હોય છે તેવા પુરૂષો યાત્રાળુ વટેમાર્ગુ તથા નિરાધાર મનુષ્ય તથા પ્રાણી સારૂ આશ્રયસ્થાનો બધાવે છે તથા સદાવ્રતો આપે છે. કેટલાક પુરૂષો જે માર્ગે પોતે ધનવાન થયા છે, પોતે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે, જેમા રહેલા રહસ્યનો અનુભવ લીધો છે તે રહસ્યનો અનુભવ પોતાના અન્ય બધુઓ પ્રાપ્ત કરે તથા તેઓ પોતાના જેવા થાય તે કારણથી શાળાઓ, પાઠશાળાઓ, અને એવા સ્થાનો ઉભા કરાવી તેવા તેવા શિક્ષણો અપાવે છે. પોતાના તન મન તથા ધનનો બને તેટલો ભોગ આપે છે. પોતાનુ ધન ખર્ચાઇ જાય છે તેની ફીકર ન કરતા તેમના ધનનો સારો વ્યય થઈ પોતાના અન્ય બધુઓને કળા કૌશલ્ય, વિદ્યાભ્યાસ, તથા નીતિમા પૂર્ણ થતાં જોવાની ઘણીજ ઇચ્છા ધરાવે છે. આપણામાં

કહેવત છે કે આંગળી બતાવવાનુ પણ પુણ્ય છે. જે પુરૂષો ધનની બાબતમાં અસમર્થ હોય છે પણ બીજી બાબત શક્તિ ધરાવતા હોય તેવા પુરૂષો બીજા ધનવાનોની પાસેથી ધનની મદદ લઇ વિદ્યા તથા હુન્નર કળાના ઉત્તેજન અર્થે શાળાઓ સ્થાપન કરાવી બાળકોને તેવા શિક્ષણ અપાવે તથા એવા શિક્ષણો આપવામા જે બાબત પોતે શક્તિ ધરાવતા હોય તે શકિત પછી તનની હો કા મનની હો કા ધનની હો, તેનો ભોગ આપે તે કાર્ય પણ કાંઇ થોડું દયાવાન ગણાય નહી.

કાશી તરફ નજર કરીએ તો વિદુષી **બાઇ એનીબીસેન્ટે** હિંદુસ્થાનના બાળકોને ઉન્નતિ પર લાવવાની શાળા સ્થાપન કરવાને અનેક અનેક શ્રીમત પુરૂષોના સમાગમમા આવી તેમને આ બાળકોને આપવાના શિક્ષણોના રહસ્ય સમજાવી તેમના ધનની મદદ લઇ શાળા

સ્થાપન કરી તેમા હાલ જે શિક્ષણો અપાય છે તેને સારૂ તે વિદુષી બાઇને તથા તેમા જે જે પુરૂષો પોતાના તન તથા મનનો ભોગ આપવા સામેલ થયલા છે તેઓની આ દયાની લાગણીને કાઇ થોડો ધન્યવાદ ઘટતો નથી.

હિદુસ્થાનમા એક પછી એક પડતા દુષ્કાળ, લોકોની નિધનતા, કળા કૌશલ્ય તથા વિદ્યા વગેરેના અપાતા શિક્ષણની ખામીઓ ને અનીતિનો અતિશય પ્રચાર, જનસેવા તથા જનકલ્યાણના માગમા ન્યૂનતાઓ અને કુસપ વગેરે જણાયાથી હાલમા કલકત્તાના વિદ્વાન ધનવાન તથા સ્વદેશાભિમાન વીરપુરૂષોએ અગ્રેસરતા લઇ હીદુસ્તાનના બીજા ભાગોમા વસનારા તેવા આગ્રહી તથા એવા માર્ગને પસદ કરનારા પુરૂષોને ખરેખરી અઘોર નિદ્રા યાને એવી મદ સ્થિતિમાથી જાગૃત કર્યા છે આ તેમની જનકલ્યાણ લાગણી અમલમા

મૂકાઇ તેમની ધારણા સંપાદન થઇ કાર્ય સિદ્ધ થાય તો એ પણ કાંઇ આભાર ધન્યવાદને ઘટિત કહેવાય નહીં.

હવે આપણે સામાન્ય મનુષ્ય તથા પ્રાણી વિષે વિચાર કરીએ, આ સૃષ્ટિના વિષે કોઇ મનુષ્ય પછી તે નિર્ધન હો 'કા નિર્દય હો કા દરિદ્રી હો તેનુ હૃદય પણ આ દયાની લાગણી વિનાનુ ભાગ્યેજ હોય છે એ મનુષ્ય ગમે તેવો નિર્દયી હશે, ગમે તેવો ક્રુર હશે તો પણ તેને પોતાના સ્ત્રી પુત્રોને સુખી કરવા, તેમના ભરણ પોષણ કરવાની લાગણી ધરાવતો હશેજ સ્ત્રી પુત્રાની લાગણી જો કમી હશે તો પણ તને પોતાના દેહ સારૂ તો લાગણી હોવીજ જોઇએ. જે કાંઇ ઉદ્યોગ પ્રપંચ ચોરી વગેરે કરતો હશે તે કરવાનુ કા-રણ માત્ર આ લાગણીજ છે. પશુ જેવા પ્રાણી પણ પોતાના બચ્ચા તથા જાતની લાગણી

ધરાવી તેમના નિર્વાહ અર્થે રાત દીવસ રટણુ કરે છે.

આ ઉપરથી આપણે જોયુ કે આ દયાની લાગણી છેક પરમાત્માથી તે પશુ જેવા પ્રાણી સુધી ચાલી આવી છે સર્વ જીવ ધરાવનારા પ્રાણીમા આ લાગણી થોડે અગર વધુ અંશે રહેલી જોવામા આવે છે. જેમ ઇશ્વર વ્યાપક છે, સર્વ મનુષ્ય તથા પ્રાણી માત્રમા એ ઇશ્વરનો અંશ જેમ રહેલો છે, તેજ પ્રમાણે આ દયાનો અંશ પણ સર્વ મનુષ્ય પ્રાણીમા રહેલો જણાય છે એટલે આ દયાનો અંશ એ ઇશ્વરી ધર્મ છે એમ અબાધિતપણે કહેવાને સંકોચ લાવવાનુ કારણ જણાતું નથી. એવાજ ધોરણો ઉપર થી "દયા ધર્મકા મૂળ હે" **अहिंसा प्रथमो धर्म ॥** કહેવાય છે એ માનવાને શંકા રહેતી નથી.

# દયાનો થતો ગેરઉપયોગ.

૧ પોતાની અહતા મમતા પ્રફુલ્લિત કરવા અથવા પોતાની કીર્તિ દેશોમાં પ્રસિદ્ધ થવા અન્ન વસ્ત્ર આદિકનું દાન–કેટલાક પુરૂષો કરે છે

૨ પોતાના પરત્વે બીજા પુરૂષોના આંભાર અગર એવા બંધનમાંથી મુકત થવા દયા બતલાવી દાન કરે છે.

૩ બીજા પુરૂષો ભવિષ્યમા ઉપયોગી થઇ પડશે અથવા ઉપકાર માનશે એવા હેતુથી કેટલાક પુરૂષો દયાદાન કરે છે

દાન શબ્દ દા=આપવુ એ પરથી નીકળ્યો છે.

આ સૃષ્ટિના વિષે અનેક પુરૂષો અનેક પ્રકારે અન્ય પુરૂષોને મદદ કરે છે. ભગવદ્દગીતાના અધ્યાય ૫ શ્લોક ૬

યોગ વિના સંન્યાસ તો, પામવોજ દુખરૂપ,

યોગ યુક્ત પામે મુનિ, તરતજ બ્રહ્મ સ્વરૂપ.

કર્મયોગ ધારણ કર્યાવિનાનો સંન્યાસ જેમ દુઃખરૂપ છે તેમ આ સકામ વૃતિથી કરેલુ દાન પણ દુઃખરૂપ નિવડે છે. આવી સકામવૃતિથી કરેલા દાન આપણી બુદ્ધિને ભ્રષ્ટ કરે છે બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ માણસ મનુષ્ય ગણાતો નથી

કેટલાક પુરૂષો પોતાની કીર્તિની ખાતર ઉમંગભર પ્રથમતો ધનનો વ્યય કોથળીનુ મ્હોડુ જોયા શિવાય કર્યા જાય છે પછી જ્યારે એનુ સરવાયુ કહાડે છે ત્યરે તેના અંતઃકરણમાથી નિસાસા રૂપી અગ્નિની ચણગારી નીકળી તે કરેલુ તમામ દાન ભસ્મ કરી નાખી તે પુરૂષને નહીં કરેલા દાન જેવો કરી મુકે છે

જે પુરૂષો ઉપકારની ખાતર જે દાન કરે છે તે દાન નથી પણ એક વણિકની પેઢીના શરાફી નામા જેવો લેણદેણનો હિસાબ છે.

દરેક કર્મ સૃષ્ટિના કાયદાને અનુસાર તેનો

સમય આવે પ્રત્યાઘાત રૂપે વ્યક્ત થાય છે. દયા એ પ્રેમનો અંશ છે જેટલા અંશે એમા ન્યૂનતા હોય છે. તેટલી ભ્રષ્ટતાની વૃદ્ધિ થતે આપણે દયાહીન બનીએ છીએ.

જે કર્મથી તત્કાળ સુખનો લાભ મળે છે તેવાં કાર્ય કરવા આપણે મૂઢ બુદ્ધિ વાળા પુરૂષો ઘણી ત્વરાથી દોરવાઇએ છીએ. 'લોભીઆ વસે ત્યા ધુતારા ભુખે મરે નહીં" એ કહેવત પ્રમાણે એવા પુરૂષોને એવે માગે ચઢાવનારા પણ ઘણા હોય છે. આ જગતમા સારા કીતાબ મળે, સારૂ માન મળે.-સારી કીર્તિ પ્રસરે-એવા ફંદાના બોજામા આપણે લપેટાઇએ છીએ. ધુતારાઓ પોતાની વાણીની ચાતુરી વાપરી આપણને ફસાવે છે. તેઓ જે કહે તે સત્ય માનીએ છીએ ખરૂં શું છે તથા ખોટું શું છે તેનો વિચાર કરતા નથી. એવા કર્મોએ કરી આપણામાં નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિ ખીલતી નથી.

૧ દયાળુ પુરૂષોના ઉપર વિપત્તિ તથા દુઃખ આવી પડે છે, તે જોઇ અજ્ઞ પુરૂષો એમ અનુમાન કરે છે કે મનુષ્ય અગર પ્રાણી ઉપર દયા રાખવાથીજ આવા સંકટ આવી પડે છે.

૨ કેટલાક અપંગ, અંધ, નિરાધાર, નિર્ધન પુરૂષોની દયાજનક સ્થિતિ જોઇ તેમને મદદ કરવામા આવે છે અને એ મદદનો ગેર-ઉપયોગ થએલો જોઇ એમ માને છે કે દયા કર-વાથી આવા પરિણામ નિવડે છે.

૩ કેટલાક પુરૂષો કોઇ કામનાની ખાતર દયા બતાવે છે અને જ્યારે તે કામના સિદ્ધ થતી નથી ત્યારે દયા કરતા અટકે છે.

ઉપર બતાવેલા ત્રણે પ્રશ્નોના ઉત્તર ટુંકમા કહીએ તો કર્મનો કાયદો, એ ઇશ્વરી નિયમ છે. એ નિયમથી જેઓ અજ્ઞાન છે, જેઓને એ ઉપર શ્રદ્ધા નથી, અને જેઓ પોતાની અલ્પ બુદ્ધિ અનુસાર કલ્પના કરી ભય યુક્ત

થાય છે તેઓ ભગવદ્‌ગીતા અધ્યાય ૪ શ્લોક ૪૦

અજ્ઞ અશ્રદ્ધાવાન વળિ, સંશયિ પામે નાશ.
સંશયીને આ લોક નહી, નહી પર નહી સુખ આશ.

આ લોકમા સુખનો લાભ નહીં લેતા આખરે નાશ પામે છે. પણ જે પુરૂષોને કર્મના મહાન નિયમનો અનુભવ થયો છે, જેઓને એ જ્ઞાન થોડે અગર વધારે અંશે પ્રાપ્ત થયું છે, જેઓ એ નિયમ ઉપર લક્ષ આપે છે. તેઓ આવા સંજોગોને સુખરૂપ અથવા વિપત્તિ રૂપે ગણતા નથી. મનુષ્ય અગર પ્રાણીદ્વારા કોઇ વિપત્તિ અગર દુ:ખ આવી પડે છે તો તેઓ તે મનુષ્ય તથા પ્રાણી તરફ ક્રોધ અથવા દ્વેષ કરતા નથી. તે મનુષ્ય અથવા પ્રાણીની વર્તણુક તેના સ્વચ્છંદીપણાને ગણુતા નથી. પણ પોતાના પૂર્વકર્મના ભોગાયતનનું નિમિત કારણ છે એમ વિચારે છે. જે કાંઇ થાય છે તે યોગ્યજ છે. વિશ્વમાં સર્વત્ર ન્યાયજ પ્રવર્તે છે, જેનેજે ભોગવવું

પડે છે તે કર્માનુસારજ છે એમજ ગણી તેઓ આડે માર્ગે નહિ દોરવાઇ શાંત રહે છે. શાંતિની વૃદ્ધિ થવાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

" आत्मवत्सर्वभूतेषु " સવ પ્રાણી માત્રમાં ઇશ્વરી અશ રહેલો છે ઇશ્વરના આપણે બાળક છીએ. બીજા પ્રાણી આપણી માફક એકજ ઇશ્વરના અશ છે આપણા કોઇ સ્નેહી તરફથી આપણને કાઇ નુકશાન થાય છે તો તે સ્નેહને લીધે થયેલુ નુકસાન કાંઇ પણ ગણુતા નથી. તેમ કર્મના કાયદાના અનુયાયીઓ પણ બીજા પ્રાણી તરફથી આવેલા દુ:ખો સંકષ્ટરૂપ ગણુતા નથી. આપણા શરીર ઉપર ગોડ થયું હોય તો તે ભાગને કાપીનાખતા નથી. પણ તેને મટાડવા સારૂ ઇલાજો કરીએ છીએ, તેમ તે સુજ્ઞ પુરૂષો પોતાની મૃદુ તથા પ્રિયવાણી વડે તેમના દોષો સુચવે છે અને તેમને અવળે માર્ગે જતા અટકાવ કરે છે

કોઇ અંધ અપંગ વગેરે એવા માણસને કરેલી મદદનો જ્યારે ગેર ઉપયોગ થયેલો તથા તે કુપાત્ર નિવડેલો માલમ પડે છે ત્યારે ઉપર બતાવેલા સુજ્ઞ પુરૂષો પોતાના દાન કરવાના નિયમથી અટકતા નથી, પણ આવા અંધ અપંગ પુરૂષો પોતાના પૂર્વજન્મોના દુષ્ટ કર્મોએ કરી આવી અધમ અવસ્થા પ્રાપ્ત થયા છતા જ્યારે આવા દુષ્ટ કર્મ કરતાં અટકતા નથી તો એવુ અનુમાન કરે છે કે તેઓ હજુ નીચ યોનિને પ્રાપ્ત થશે એમ દયાની લાગણી આપણી ક્ષોભ પામે છે

કેટલાક પુરૂષો જેઓનામા કર્મના કાયદાનો અંશ થોડે અંશે અનુભવાયલો હોય છે તેઓના ઉપર જ્યારે કાંઇ દુ:ખ અથવા વિપત્તિ આવી પડે છે, ત્યારે તેઓ ક્રોધના આવેશમા આવે છે ખરા ? પણ આ નિયમનુ જ્ઞાન થવાથી જેમ કોઈ સુઘડ માણસ જેને

પોતાના કપડાં સાફ સુફ રાખવાની ટેવ પડી હોય છે તે બહારથી ફરી આવ્યા પછી પોતાના વસ્ત્ર ઉપર જે રજકણ વળગેલા હોય છે તેને બ્રુસથી અગર ઝાટકીને સાફ કરી નાખે છે તેમ આવા પુરૂષો પોતાનામા ભરાયેલો આવેશ ખખેરી કહાડી તેની રજકણ પોતાના અંત કરણ વિષે ઠરવા દેતા નથી અને એવી અસર રૂપી રજકણોને બહાર કહાડી પાતાના અ ત કરણને નિમળ રાખે છે.

જે કામી પુરૂષોની કામના પૂર્ણ થતી નથી તેનુ કારણ પણ ઉપર બતાવેલો કર્મનો મહાન નિયમ છે દયા એ પરમાત્માના નિર્મળ ઝરાનુ ઝરણ છે નિર્મળ પાણીમા સ્નાન કર-વાથી તથા વસ્ત્ર ધોવાથી જેમ શરીર તથા વસ્ત્ર સાફ થાય છે, તેમ એ દયા રૂપી નિર્મળ ઝરણનો સ્પર્શ થવાથી મનુષ્ય પણ નિર્મળ થાય છે કોઇ પાત્રમા નિર્મળ પાણી ભર્યુ હોય

તેમા સ્હેજ ગંદા પદાર્થ પડવાથી તે નિર્મળ પાણી તમામ મલિન તથા ભ્રષ્ટ થાય છે તેમ આ દયા રૂપી નિર્મળ ઝરણમા મલિન ભાવના મિશ્ર થવાથી નિર્મળતાનો અભાવ થાય છે અને એ મલિન દયાના પ્રભાવે યોગ્ય સત્કાર થતો નથી તે નવાઇ જેવુ નથી

## દયાનો ઉપયોગ.

દયા એ એક ઉત્તમ પ્રકારનુ દાન છે દાન અનેક પ્રકારના છે કોઈ પુરુષ અન્નનુ, કોઇ પુરૂષ વસ્ત્રનુ, કોઇ પુરૂષ ધનનુ, કોઈ પુરૂષ ભૂમિનુ, કોઇ પુરૂષ વિદ્યાનુ વગેરે એવા દાન કરે છે

ઉપર બતાવેલા દાન ગરીબ સ્થિતિના માણસોથી બનવા મુસ્કેલ છે. એવા દાન શ્રીમતો તથા સારી સ્થિતિના માણસો કરી શકે છે. જ્યારે આવા પુરૂષોજ માત્ર દાન કરી

લાભ મેળવે અને ગરીબ સ્થિતિના માણુસ એ લાભથી દુર રહે તો ઉપર આપણે એમ બતાવ્યું છે કે એ દયાનો નિયમ સર્વ વ્યાપક ઇશ્વર જેવો છે, તેને બાધ આવે છે.

પરમાત્માની દષ્ટિએ રાજા કા રક શહેનશાહ કાં ફકીર એક સરખાજ છે. પરમાત્માએ એ દયા રૂપી દાનનો હક સર્વને આપેલો છે. પોતામાં જે સાધન મુકેલા છે. તેનુજ દાન કરવાથી વ્યવહારમા દેખાતા મોટા દાનના કરતા પણુ વિશેષ ફળ દાયક છે.

કોઇ નિર્ધન પુરૂષ પોતાની પાસે દ્રવ્ય નહિ હોવાથી બીજા શ્રીમતો તથા સારી સ્થિતીના માણુસોને યજ્ઞ યાગાદિક વગેરે દાન કરતાં જોય છે. અને વિચાર કરે છે કે પરમેશ્વરે આપણુને એ સાધન આપ્યુ નથી શુ કરીએ; એવા અજ્ઞ પુરૂષો જરા વધુ વિચાર કરશે તો તેમની પાસે જે અમુલ્ય સાધન ઇશ્વરે

બક્ષેલુ છે તે નજરે પડશે.

જગત કર્તાએ આ સૃષ્ટિને વિષે કોઇને દ્રવ્યની, કોઇને તનની, કોઇને મનની એ પ્રમાણે ત્રણ શક્તિ સામાન્યપણે વ્હેચી આપી છે. કોઇની એક શક્તિ વિશેષ હોવાથી કોઇએ ખિન્ન થવાનુ નથી મહાન રાજાઓ મહાન શહેનશાહો જો દ્રવ્ય વગેરેની સમૃદ્ધિથી ભરપુર છે છતા પણ યોગી પુરૂષોની, શુદ્ધ આચરણ-વાળા બ્રાહ્મણોની, ફકીરોની તેમજ દરવેશોની નિરતર સેવા કરવામા તત્પર રહે છે. પ્રસગે પ્રસગે તો પોતાની લક્ષ્મીની, સ્ત્રી પુત્રાદિકની તેમજ રાજ્ય વ્યવસ્થાની પણ દરકાર રાખતા નથી. તેમની સેવા બજાવવા ખાતર રાત હોય કા દીવસ હો, ભુખ યા તરસ લાગી હોય, તાપ અગર ટાઢ સેવવી પડતી હોય તો તેની પણ દરકાર નહીં રાખતા તે સાધુ પુરૂષોના મન રંજન કરવા તત્પર રહે છે, તેમની આજ્ઞા

ઉઠાવે છે અને તેમની મરજી અનુસાર વર્તે છે. આ બધુ કરવાનુ કારણુ માત્ર તેવાં સાધુ પુરૂષો નાં આશીર્વાદ રૂપી વચન મેળવવા.

આપણા શાસ્ત્રમા આજ્ઞા છે કે કાઇ પણ દાન લીધુ હોય તો તેના નિવારણ અર્થ કાંઇ વિધિ કરવાની જરૂર છે, તે નહી બની શકે તો તે દાન લેનાર પ્રાયશ્ચિત્તમા પડે છે. કેટલાક દાન એવા છે કે તે લઇ શકાયજ નહીં. પ્રિય-બધુઓ આ આશીર્વાદ રૂપ યાને શુભ વાસનાનુ દાન આપનાર યા લેનાર રાજા હોય કા રંક હોય, બ્રાહ્મણ હોય કા શુદ્ર હોય, તો કોઇને કાંઇ પણ પ્રકારે આપવાને અથવા સ્વિકારવાને બાધ આવતો નથી. એમા દ્રવ્યની જરૂર નથી શરીરને વાકુ વાળવાનુ નથી ભુખ તરસ વેઠવાની નથી. દુર દેશાવર રવડવાનુ નથી. મગજને શ્રમ આપવાનુ નથી કાર્યની આજીજી યા ખુશામત કરવાની નથી એવો જે સરલ

નિયમ જેને આપણે શુભ વાસના રૂપી ધાન કહીએ છીએ. જેનો પરિણામ ભ્રાતૃભાવ નિવડે છે, જે નિયમ પાળવાને પૂર્ણશક્તિ પરમાત્માએ આપણને બક્ષેલ છે અને એ ધન વાપરવાથી ખુટી જશે તેવી બીતિને લીધે જેઓ બખીલાઇ કરે છે તે પુરૂષો કેવી ઉપમાને લાયક છે તે વિષે દરેક પુરૂષે પોતપોતાના વિચાર અનુસાર નિશ્ચય કરવો

લોઢાની છરી જેમ વપરાતી રહે છે, તેમ તે પ્રકાશિત તથા પાણીદાર બને છે, જરૂર પ્રસંગે કામ બજાવે છે પણ જો તેને બીનઉપયોગી રાખી હોય તો કાટથી ખવાઇ તેનુ તેજ ઉતરી જઇ જલદી નાશ પામે છે તેમજ દયાનો ઉપયોગ ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે કરવામા નહી આવે તો કાળે કરી તેના ઉપર બીજા દુષ્ટ ગુણોના પડ બધાઇ તેની મૂળ શક્તિને ક્ષીણ કરી તેના સ્થાનમાથી ભ્રષ્ઠ કરે છે.

## ૩૦

# દયાનો થતો ગેરઉપયોગ.

મારવાડ તરફથી આવેલા લોકો પ્રથમ ઘણાજ નિર્ધન અવસ્થામા હતા તેઓ અત્રે નોકર થઇ રહ્યા. લોકોની પ્રીતિ સપાદન કરી વેપારથી વાકેફગાર થયા. ધીમે ધીમે ભાગ રાખતા ગયા પછી દુકાન માડતા થયા, પોતાના દેશવા બીજાઓને અત્રે બોલાવ્યા તેમણે પોતાનો વેપાર ધમધોકારે ચલાવવા માડ્યો. પ્રથમ જે નોકરીની સ્થિતિમા હતા તે શેઠ થઇ આપણને નોકરીમા રાખતા થયા. આપણે આપણી મૂળ સ્થિતિમાથી ભ્રષ્ટ થયા એજ પ્રમાણે કામ ક્રોધાદિક વિકારો પ્રથમ દાસ પણે ધીમે ધીમેઆપણામા પ્રવેશ કરી ઇંદ્રિયોને હાથ ઉપર લઇ પોતાની કોઠી આ દેહના વિષે ધાલે છે. ધીમે ધીમે પોતાની સત્તાનો પ્રદેશ વધારતા જાય છે. આ દેહ જે પ્રથમ તેમનાથી સ્વતત્ર પણે કામ કરતો હતો તેને પોતાના કાબુમા

લઇ સ્વચ્છંદ પણે વરતે છે, પોતાની મરજી મુજબ આ દેહને નચાવે છે. અને દુઃખી દુ.ખી કરી આખરે આ દેહનો નાશ કરાવી તેના ભવિષ્યના બીજા જન્મોમા પણ અતરાય થઇ પડે છે માટેજ ભક્ત તુળસીદાસ કહેછેકે,

દયા ધર્મકા મુળ હે, નરક મૂળ અભિમાન,
તુલસી દયા ન છોડીએ જબલગ ઘટમે પ્રાણ

એ દયાને અભાવે કુટુબમાં, ન્યાતમા. જાતમાં, દેશમાં સપ તથા કુસપની વૃદ્ધિ, માર્ગો તથા સંપ્રદાયોમા અદર અંદર દ્વેષ તથા સ- રસાઇ, ધમની ઉપર બખેડાઓ, વેપાર હુન્નર, વિદ્યા તથા લક્ષ્મીનો ક્ષય થઇ આખુ જનમડળ મહાન વિપત્તિમા આવી પડે છે,

માટે પ્રિયબધુઓ આ શુભ વાસના રૂપી ધન જે આપણા અંત કરણના વિષે વાસો કરી રહ્યુ છે, જેને ચોર ચોરી કરવા પામતા નથી. જેનો વ્યય થયે ખુટવાને બદલ કામધેનુ માફક

પૂર્ણું થતું જાય છે, તેના દ્વાર મોકળા મનથી ખુલ્લા મુકો અને બહોળા વેપારમાં તેનો ઉપયોગ જમાવો.

પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ આપણુ મનુષ્યને ઇંદ્રિયો તથા મન વાળો આ દેહ બક્ષેલો છે. મન એ અમૂલ્ય રત્ન છે. અન્ય પ્રાણીઓમા એ રત્ન પથ્થર રૂપ હતુ તે ઘસાઇને હીરા રૂપ થઇ આપણુમા આવ્યુ છે હીરાની પરીક્ષા ઝવેરીને હોય, છે વાદરાને હોતી નથી. ઝવેરી તેના લાખો રૂપીઆ ઉત્પન્ન કરે છે. મૂર્ખ ગમાર તેની કીમત નહીં સમજી સેહેજમા ગુમાવે છે. આપણે ગમાર અવસ્થામાંથી મનુષ્ય પંક્તિમા આવ્યા છીએ.

ઉપર આપણે બતાવ્યુ છે કે અન્ય પ્રાણી પોતાના પેટ તથા પોતાના બચ્ચાના પોષણ અર્થે પ્રયાસ કરે છે. મનુષ્ય ઉચ્ચ સ્થિતિમાં મુકાયલો છે, એટલે પોતાના જે ઉત્પન્ન કરેલા

કુટુંબ ઉપર હોય તો પશુથી ઉચી સ્થિતિમા ગણી શકાય નહીં. એ ગુણની મર્યાદા વધારવાને માટે આપણને ઇશ્વરે પુરતા સાધન આપેલા છે. ધનના સાધનની વાત કોરે મુકી આપણે તન તથા મનના સાધન ઉપર વિચાર કરીએ.

આપણે જે માત પિતાને પેટે જન્મ ધારણ કર્યા છે તે માતપિતા, આપણા બીજા ન્હાના મ્હોટા ભાઇઓ, આપણા કુટુંબીઓ, સ્નેહીઓ, તથા સ્વદેશજનો સાથે નિરતર પ્રેમ ભાવથી વરતવા અભ્યાસ કરવો, તેમના સંકટ સમયે મદદ કરવી, તેમને સુખી જોઇ આનદ થવું. હમેશા અતઃકરણ વિષે મનુષ્ય તથા પ્રાણી માત્ર વિષે શુભ ચિંતવન કરવું. જે પુરૂષો આ સબધી વિચાર કરતા રહે છે તેઓને આપણા દયાળુ ગુરૂ દેવો તેવા કાર્ય કરાવવાના સજોગોમા મુકે છે ઉદ્યોગના કાય વિઘ્ન રહિત છતાં નિષ્ફળ થાય છે કેટલાંક વિઘ્નો

છતાં પાર પડે છે. કેટલાંક વિઘ્ન છતાં સફળ થાય છે. અભ્યાસે કરી આપણી દયાની મર્યાદા સામેના કાર્ય કરતાં વિશેષ બળવાન નહીં હશે તો નિષ્ફળતા થશે. તેથી નિરાશ થવાનુ નથી. જેમ કોઇ પહેલવાન એક વરસ બીજાની સાથે કુસ્તીમાં હાર ખાય છે તો પછી તે નાસીપાસ નહીં થતા બીજે વરસે હરાવવા સારૂ તેજ દીવસથી પોતાના શરીરને વિશેષ વિશેષ કસતો જાય છે અને જ્યારે તેને હરાવે છે ત્યારેજ આનંદ થાય છે. તેમ આપણ મનુષ્ય એક કાર્યમાં નાસીપાસ થવા નારાજ થવાનુ નથી પણ વિશેષ ખતીલાઇથી તે કામ સિદ્ધ કરવા દૃઢતા રાખવી.

આ દયાની હદ જે આપણા બ્રહ્માંડને વિષે પ્રસરેલી છે તે આપણુ દરેક તેમા મર્યાદા કુકી કુકી કરતા એટલી બધી કમી અંશે તેની હદ આપણા હૃદય વિષે રહેલી છે કે તે નહીંજ કહીએ તો ચાલે. આપણને, આપણા

સગા ભાઇ સાથેજ પ્રેમ હોતો નથી. જ્યાં એકજ માત પિતાના સંતાનમાં પ્રેમ નહીં હોય તો એ મર્યાદાની હદ કેટલી ને વિચારી લેવાનું છે.

આપણા ભરતખંડનો ઇતિહાસ આપણે વાચીએ છીએ ત્યારે મહાન વીરલાઓ જેઓ એ પોતાના દેશની દાઝ ખાતર પોતાના દેહ અર્પણ કરેલા એવા પુરૂષોના ચિતાર આપણી નજર આગળ ખડા થઇ આપણા શરીર વિષે તેઓનો શુરવીરપણાનો જુસ્સો પ્રવેશ કરે છે. દેહ અર્પણ કરવાની વાત કોરાણે મુકીએ પણ એવા દેશની દાઝ જાણનાર પુરૂષો આપણા ભરતખંડ વિષે પ્રાપ્ત થયેલા હોય તેમને આપણાથી બનતી મદદ નહી આપીએ તો આપણે કૃતઘ્ની નથી એમ કોણ નહીં કહી શકે?

દયાને પ્રફુલિત કેમ કરવી તેનો વિચાર પ્રથમ કરતા પહેલા દયાની ન્યુનતા યાને ખામી

ક્યાં ક્યાં જોવામાં આવે છે તે વિષે વિચાર કરી તે ખામી દુર કરવા પ્રયાસ જારૂ રાખીશું તો એટલું કામ પણ બસ થયુ એમ કહેવાને શંકા રહેશે નહીં

૧ દયાની ન્યૂનતાને લીધે સરકાર દરબારમાં દાવાઓ તથા ફરીઆદોની સખ્યા વધવા માંડી છે.

૨ વ્યાપારી માણસ પોતાના વ્યાપારમા ખરે ખરો નફો નહીં લેતાં ઘણો નફો ખાઇ ઘરાકોને છેતરે છે.

૩ નોકર વર્ગ (સરકારી કિવા ખાનગી) પોતાના ધણી અથવા શેઠ તરફથી મુકરર કરેલો જે દરમાયો મળે છે તેથી સંતોષ નહીં રહેતા આડા તેડાં ફાફા મારી દ્રવ્ય હરણ કરે છે, પોતાના ધણીને એ ખાતર નુકશાનમાં નાંખે છે તથા પોતાના ધણી પ્રત્યે બજાવવાની ફરજે યાને ધર્મોમાં ચુકે છે

૪ એકજ માતપિતાના તથા કુટુંબના સંતાન તેમજ એકજ ગ્નાતિના એકજ ગામના તથા એકજ દેશના મનુષ્ય એક બીજા સાથે દ્વેષ તથા ક્લેશ કરે છે

૫ આપણા કુટુંબમા ગ્નાતિમા કે દેશમાં કોઇ પુરૂષ સારો ઉઠેલો હોય તો તેને આપણી શુભ ઇચ્છાનુ બળ અગર એવુ બ્હાનુ કહાડી તેને જરૂરીનું સાધન આપણે પુરૂ પાડી શકતા હોઇએ તે આપી તેને આગળ વધારવાને બદલે તેનો દ્વેષ કરીએ છીએ.

૬ કોઇ વિદ્યા અગર મંત્ર અગર ઉપચાર જેવા પ્રયોગો કરી ઘણા મનુષ્યના જીવનો બચાવ થઇ શકે છે તે વિદ્યા મંત્ર અગર ઉપચાર કોઇ યોગ વિષયને નહીં બતાવતા તેનો નાશ થવા દે છે, અગર જીવ લેવા માટે ઉપયોગ કરે છે.

૭ ધર્મ તથા મત પંથોના અધ્યક્ષો પોતાની

મોજ શોખ પુરી પાડવા અનેક શિષ્યોનો વર્ગ બાંધી તેમને ધર્મનુ રહસ્ય યથાસ્થિત નહિ સમજાવતાં પોતાની સેવા કેમ કરવી તે ઉપર વિશેષ લક્ષ અપાવી દ્રવ્ય હરણુ કરે છે.

૮ આપણા દેશનો માલ ખડબચડો સફાઇ વગરનો તથા કીંમતે ભારી અને પરદેશનો માલ સફાઇદાર તથા કીંમતે ઓછો એ પ્રમાણે નફા લેવાનો હીસાબ દોરી પરદેશનો માલ ખરીદ કરીએ છીએ.

ઉપર ""તાવેની ખામીઓ દુર કરવાનો પ્રયાસ કરી તેમા પાર પડીશુ તો એક મહાન કાર્ય યાને શક્તિ પ્રાપ્ત કર્યા બરોબર છે એ પ્રયાસ માત્ર વાંચી રાખવાથી થવાનો નથી. જેને જે લાગુ હોય તે તત્કાળ એ ખામી દુર કરવા આગ્રહ લેશે. તો તેમા કોઈ નુકશાન વેઠવાનું નથી. પણ આખરે તેમાં જય મળવાનો

છે. તાત્કાળ બીજાએ એ વસ્તુ ઉપર ચડાવેલા ઓપની માફક છે. ઓપ ઉડી ગયે વસ્તુ મુળ સ્વરૂપે દેખાય છે, માટે પ્રિયબંધુઓ એવા જુઠા રૂપો ઉપર મોહિત થશો નહીં બંગાળાના વતનીઓ જે વસ્તુ પોતાના દેશમાં પ્રાપ્ત થયલી તેને તિરસ્કારની નજરે જોતા હતા. તથા પરદેશમાં ભભકા દાર વસ્તુથી મોહીત થઇ તેની ખાતર પોતાનુ સર્વધન ખરચતા હતા તેજ વતનીઓ પોતાના દેશની નિર્ધન અવસ્થા જોઈ તે સર્વ ઠાઠનો ત્યાગ કરી આપણા દેશની વસ્તુઓ હજુ બરોબર વાપરવા જેવી સ્થિતિમા નહીં આવ્યાં છતા તેનો સ્વીકાર કરે છે ને શુ બતાવે છે ! એ માત્ર પોતાના દેશની દયા એ તેમની દેશ દાઝનો જુસ્સો આ ભરતખંડના એક નાકાથી બીજા નાકા સુધી પસરી ગયો છે. દયા જનકના હૃદય ભેદી કહાડયા છે, તેમની

જે શુભ ઇચ્છા તે માર્ગમા મુકાઇ ગઇ છે.

કેટલાક પુરૂષો જેઓને ટીકા કરવાને સારો અભ્યાસ હોય છે તેઓ કોઇ આવા કાર્ય પાછળ ટીકા કરવામા પાછા હટતા નથી તેઓ માત્ર દોષ ના ભરેલા જેથી દોષની દ્દષ્ટિએ જોયા કરે છે લાંબી નજર પહોચાડી વિચાર કરતા હોય તો તેમા છેવટે કઇ લાભ દાયક છે. તે જણાઇ આવશે

આપણે જાણીએ છીએ કે કેટલાક સાધનો-ની ખામીને લીધે આપણા હાલના વિચાર હજુ કાંઇ દરજે અપક્વ હશે. અને તેવા હોય તેમા નવાઇ જેવુ નથી આપણા ઉપર રાજ્ય સત્તા રાજ્ય ચલાવે છે, તેમણે પોતાનુ રાજ્ય બરોબર ચલાવવા સારૂ કાયદા બાધનાર મડળ સ્થાપેલા છે. તેઓ અમુક મુદ્દત સુધી વિચાર કરી કરી પછી એકેક કાયદો પસાર કરે છે એક કાયદો બહાર પસિદ્ધમા આવતા પહેલા વિદ્વાનો તે ઉપર પોતાના સુધારા કરે છે તે સુધારાના ઉપર ફરી

વિચાર થઇ નક્કી કરવામા આવે છે, ત્યારપછી છપાવવા હુકમ થાય છે આ પ્રમાણે બહુજ પ્રકારે જોવામા આવે છે છતાં પણ કેટલાક સુધારા તથા હીમાબ્બી સબધીના કાયદા પ્રસિદ્ધ થયા પછી તેના ઉપર ઘણીજ ટુંક મુદતમાં સુધારા ઉપર સુધારા નીકળવા માડે છે. તે સુધારા એટલા બધા વધી જાય છે કે જેને તે ચોપડી ઉપર ચોંટાડવાથી જેમ કોઇ છેલ્લા દીવસ વાલી સ્ત્રી જરા ચાલવા જાય છે કે તેની કમ્મર જેમ ફાટ ફાટ થાય છે તેમજ તે ચોપડી ઉઘાડવામા આવેથી જાણે ફાટી જશે એવી બીતિ રહે છે.

પ્રિયબધુઓ આવી લાંબા કાળથી ચાલી આવેલી રાજ્ય સત્તા જે અનેક અનેક અનુભવીના અનુભવ લઈ પુસ્તકો બહાર પાડે છે તેમાં જ્યારે આવી ખોટ જણાય છે તો પછી આપણા જેવાની યોજનાઓ ખામી વાળી હોય તેમા શી નવાઇ ! માટે એવી ખામીઓ વિષે

વિચાર કરી દયાની મર્યાદા ટુંકી નહીં કરતાં એ પ્રફુલિત કેમ થાય તે તરફ વિશેષ લક્ષ રાખતા રહેવું એ આપણી મુખ્ય ફરજ છે.

આ દયાની જે મહાન મર્યાદા હતી તે સંકોચ થતી ટુંકી થઇ છે. તેને હવે ધીમે ધીમે વિસ્તારમાં મુકવાની છે આપણે મનુષ્ય ટુંકી ટુંકી બાબતમાં ઘણાજ અલક્ષ હોઇએ છીએ ટુકી ટુંકી અને ન્હાની ન્હાની બાબતથી જો વધવા કરીશુ તોજ આગળ જતા ફતેહમંદ થવાનો સંભવ રહે છે. માટે પ્રથમ આપણે આપણા કુટુંબ ઉપર દયાનો ભાવ કેમ વિસ્તારવો તે યોજના શોધી કહાડી. તેને કર્મ માર્ગમા મુકવી. એક એક કુટુબમા જ્યા આપણી દયા બરોબર સામાન્ય પ્રમાણે કામ કરતી થયલી જણાય કે બીજા કુટુંબો સાથે તેનો ઉપયોગ અજમાવવો. પછી એક સમગ્ર ન્યાત થતા પછી દેશ ઉપર તેનો ખરો ઉપયોગ કરવો.

એમ થતે આખી પૃથ્વી એ એક આપણું કુટુંબ રૂપ થઇ પડશે એજ ટોચ ઉપર જવુ આપણુ મનુષ્યનુ મુખ્ય કર્તવ્ય છે.

## દયાનું મૂળ સ્વરૂપમાં લય થવું.

૧. દયા એ એક નિર્મળ ઝરારૂપ છે. ગગા નદીમા સ્નાન કરનાર પુરૂષ જેમ પાપમાથી મુક્ત થાય છે તથા શરીરે સ્વચ્છ થાય છે તેમ દયાના ઝરણુમા સ્નાન કરનાર પુરૂષ કામ ક્રોધાદિક વિકારોથી મુક્ત થાય છે.

કોઇ માણુસની નિદા, અવગણુના અથવા તિરસ્કાર કરવામા આવે અથવા કોઇના ઉપર ક્રોધ કરવામા આવે, અથવા કોઇનુ અકલ્યાણ ઇચ્છવામા આવે, તો " ઇશ્વર સવ પ્રાણી માત્રમાં રહેલો છે." એ વાક્યનો તિરસ્કાર કર્યો એમ કહી શકાય. માત્ર એટલુજ નહીં પણ સર્વ ભૂતોમાં રહેલા ઇશ્વરનો પણ

તિરસ્કાર કીધો એમ નિશ્ચય છે. આ ઉપરથી ઇશ્વર ઉપર આપણો કેટલો પ્રેમ તથા ભક્તિ છે તે જણાઇ આવે છે. ઇશ્વર એ પૂર્ણ દયાનુ રૂપ છે. એમાથી એ શક્તિ નિરતર દવ્યાજ કરે છે. આવા વિકારી યાને પ્રતિકુળ પ્રવાહે કરી દયાની શક્તિ જો કે નિરતર વહ્યા કરે છે તો પણ જેમ દીવેલના કોડીઆમા પાણી પડવાથી દીવો જેમ બુજાઇ જાય છે, તેમ તે શક્તિ પૂર્ણ પ્રકાશ આપી શકતી નથી.

પ્રાણી માત્ર તરફ દયાના વિચારોનુ નિરંતર સેવન કરવાથી આપણે પરમાત્માના નિકટ સંબધમા આવતા જઇએ છીએ અને તે શકિતનો લાભ મેળવવા યોગ્ય થતા જઇએ છીએ.

૨ દયા એ ઘીના જેવો નરમ પદાર્થ છે સૂર્ય અથવા અગ્નિનો સ્પર્શ થતાં ઘી પીગળી જાય છે અને ઠડી પડે

પાછુ ઠરી જાય છે તેમ બીજા મનુષ્ય અગર પ્રાણીને દુ ખી જોઇ તે મનુષ્યનુ હૃદય પીગળી જાય છે અને તે મનુષ્ય અગર પ્રાણી દુઃખમાથી છુટે છે ત્યારે તેની ઠ ડકથી તે ઠરે છે

૭ ઢાકાની મલમલ જેવી સુક્ષ્મ તંતુઓની બનેલી વજનમાં હલકી તથા વિસ્તારમાં મોટી હોય છે તેજ પ્રમાણે દયા પણ ઘણાજ સૂક્ષ્મ પરમાણુઓની તથા ઉચા ગુણોનાજ માપથી બનેલી વજનમા હલકી અને વિકાશમા ભરપૂર છે. મલમલ જેમ કુમાશમા નરમ છે તેમ દયા પણ એક ઘણોજ નમ્ર ગુણ છે. કેટલાક પુરૂષો એમ જાણે છે કે ઇશ્વર પોતાના દાસનો દાસ છે તો આપણ મનુષ્યોએ પણ આ ભૂમડળ ઉપર વસનાર મનુષ્ય તથા પ્રાણીની તે પ્રમાણે સેવા કરવી જોઇએ. એ પ્રમાણે સેવા કરવી મહાન વિકટ છે છતા એ પોતાનો હેતુ કેટલેક કેટલેક

અશે પાર પાડવા કેટલાક પુરૂષો ધર્માલયો બધાવી તેમા પેસવાના દ્વાર આગળ જડેલા પથ્થર ઉપર પોતાની છબી કોતરાવી તે ઉપર મનુષ્યો પગ મૂકી ધર્માલયોમા જાવઆવ કરે અને પોતાની છબી ઉપર પગ મુકે એ પગ પોતે સર્વેના પગની રજ સમાન ગણી આનદ માને છે

૪ દયા એ એક પ્રકારની પ્રેમ બતાવનારી શક્તિ છે ઘરની અદર જેમ હવા બહારથી અદર આવે છે અને અંદરથી બહાર જાય છે. તેમ આ પ્રેમ આ દેહમાથી બહાર અન્ય દેહોમા પ્રવેશ કરે છે અને અન્યનો પ્રેમ આ દેહ તરફ ખેચાય છે

આ દયાની વૃત્તિ કોમળતા તથા સમાન ભાવની વૃદ્ધિ કરે છે અહતા મમતા તથા દ્વેષનો નાશ કરે છે. અન્યના સુખે સુખ તથા અન્યના દુઃખે દુ:ખ માને છે. પોતાના ઉપર

દુઃખ, વિપત્તિ આવી પડે તો કર્મના નિયમ પ્રમાણે આવવા થાય છે એમ માની સંતોષ રાખે છે. તેને કોઇ પણ પ્રકારે ક્ષોભ થતો નથી. સર્વ જીવનો તે સ્નેહી થાય છે. ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય ૬ શ્લોક ૨૯.

सर्वभूतस्थमात्मानं सर्वं भूतानि चात्मनि।
ईक्षते योगयुक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः ॥

એ પ્રમાણે તે પુરૂષ સર્વ જીવોમાં માત્ર આત્માનેજ દેખી રહે છે, જેથી હાનિકારક અથવા હિંસક પ્રાણી પણ તેના પ્રેમના દાસરૂપ થઇ રહે છે. દ્વેષની લાગણીનો જ્યાં અભાવ ત્યા વેરભાવ હોયજ કયાથી. આપણુ આપણામાં વૈરભાવથી વિશ્વાસ ઘટે છે. જેઓમાં આ પ્રમાણે જ્ઞાન હોય છે તેઓને કાંઇ પણ પ્રકારની હાનિ થવાની ફીકર રહેતી નથી. તેમ નહી હોય તો ઋષિ મુનિઓથી

જંગલમા રહી શકાય નહિ. અધારી રાત્રીએ નિડરપણે ફરી હરી શકાય પણ નહીં

આ પ્રમાણે જે પુરૂષે પોતાનામા દયાની મર્યાદાનો વિસ્તાર તમામ ભાગ ઉપર ફેલાવી દીધો છે તે પુરૂષ.

ભગવદ્ ગીતા અધ્યાય ૭ શ્લોક ૨૭

**प्रशांतमन संह्येनं योगिनं सुखमुत्तमम् ।**
**उपैति शांतरजसं ब्रह्मभूतमकल्मषम् ॥**

ઉચ્ચામા ઉચ્ચુ સુખ પ્રાપ્ત કરી એ દયા સર્વ વ્યાપક ઇશ્વરમાથી નીકળેલી પાછી તેમાં લય થાય છે.

॥ ॐ ॥

**शांतिः शांतिः शांतिः**

Printed by—
*Moolchand Kisandas Kapadia*
at his Jain Vijay Printing Press
Khapatia Chakla, Laxminarayan's
Wadi; SURAT.

Published by—
*Chhotubhai Daji bhai Desai*
Ambaji Road Surat